

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА, АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

УДК 343.2

О.В. Баранова

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОТИДІЇ СІМЕЙНОМУ НАСИЛЬСТВУ

Статтю присвячено аналізу світового досвіду у сфері боротьби із насильством в сім'ї. Розглянуто та проаналізовано передовий досвід багатьох країн світу та можливість його впровадження до національної правової системи України.

Проблема насильства в сім'ї є загальносвітовою й різні держави протягом тривалого часу робили різноманітні, але тим не менш, суттєві кроки, спрямовані на її подолання.

При здійсненні насильства в сім'ї відбувається порушенням прав і свобод конкретної людини, що через різні можливості агресора і жертви ускладнює можливість самозахисту та вимагає втручання з боку держави і суспільства.

Вивчення досвіду протидії насильства в сім'ї дозволить Україні виявити кращі практики такої діяльності, запровадити їх в національне законодавство та діяльність державних правозастосовних органів, недержавних організацій. Адже лише при взаємодії інститутів держави та громадянського суспільства є можливим викорінення насильства в сім'ї в Україні.

Ключові слова: *сімейне насильство, досвід, протидія, національне законодавство, правоохоронні органи, поліція, жертва насильства в сім'ї, правопорушення.*

Постановка проблеми. Наслідки сімейного насильства спричинюють зростання нестабільності в суспільстві та рівня соціальної незадоволеності населення. Постраждалі від насильства стикаються з подвійним порушенням прав: від власне насильницьких дій та через nereагування й низьку ефективність заходів з боку органів державної влади, що мають повноваження захищати громадян від насильства в сім'ї.

Вивчення досвіду інших країн з вирішення проблеми насильства в сім'ї дозволить українським науковцям і практикам використовувати все позитивне із того, що вже розроблено, впроваджено та апробовано в цих країнах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми впровадження світового досвіду у сфері протидії насильству в сім'ї висвітлювались у роботах Трохим І., Тучака М., Романової Н., Благі А., Галай А., Голіна В.,

Белової О., Вітвицької В., Ковальнової О., Коломоєць О., Левченко К., Тру-
бавиної І. та інших.

Формування цілей. Проблема насильства в сім'ї є загальносвітовою і різні держави протягом тривалого часу відпрацьовують шляхи її подо-
лання. У статті розглядається досвід багатьох країн світу та можливість
його впровадження до національної правової системи України. До-
сліджуються світові тенденції у сфері боротьби із насильством у сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Уперше на світовому рівні проблема
сімейного насильства була висвітлена та актуалізована завдяки активним
спільним діям міжнародного руху на захист прав жінок, оскільки саме
жінки становили найбільш уразливу та незахищену групу, що страждала
від насильницьких дій з боку членів своєї родини (батьків, чоловіків,
братів тощо). Отже, на початковому етапі запобігання насильству в сім'ї
увійшло в поле зору світової спільноти як складова подолання насильства
щодо жінок загалом [13, с. 121].

У Канаді, наприклад, не існує федерального закону щодо протидії
насильству в сім'ї, але правоохоронна система всіх провінцій та територій
знаходиться в стані «нульової терпимості» до будь-яких виявів насильства.
Поліції та судам наказано діяти рішуче та швидко. Для реалізації цієї
настанови провадяться навчальні програми та тренінги для поліції, проку-
рорів, персоналу пенітенціарних закладів, патрульних служб [4].

У Ірландії, Німеччині, Люксембурзі та Іспанії крім пілотних про-
грам електронного спостереження, спрямованих на агресорів та жертв
домашнього насильства, увели в роботу й консультаційні центри, що
надають послуги психотерапії та психологічної допомоги особам, які
скоїли насильницькі дії [9].

У Німеччині один з найважливіших заходів Акта про захист від актів
насильства та домагання за цивільним законодавством – це наказ «не
підходити». Він надає можливість цивільному суду на основі заяви особи,
яка отримала ушкодження, зазнавала погроз або переслідувань, заборо-
нити кривдникові: заходити до помешкання жертви; знаходитися на
певній відстані від будинку жертви; намагатися знаходитися у місцях, які
заввичай відвідує жертва; наближатися до жертви; ініціювати контакт з
жертвою, зокрема, через засоби спілкування на відстані.

Окрім можливості винесення наказу «не наближатися» має місце
положення Акта, що надає право жертві звернутися з проханням про
виключне користування спільним помешканням протягом принаймні
шести місяців. Такий захід може застосовуватися навіть якщо договір
оренди оформлений не на ім'я жертви. За невиконання захисного при-
пису, виданого судом, Закон передбачає санкції згідно з кримінальним
законодавством, такі як штраф або ув'язнення на строк до одного року.

Це, вочевидь, свідчить, що заходи, застосовувані судом, не лише існують на папері, а й діють на практиці [12, с. 30].

Згідно із Законом про захист від насильства в сім'ї, прийнятому в Республіці Болгарія, захист від насильства в сім'ї забезпечується таким чином: на кривдника покладається зобов'язання утриматися від вчинення насильства в сім'ї; суд забороняє кривдникові знаходитись у спільному помешканні/будинку на період часу, який визначається судом; кривдникові забороняється знаходитись поблизу помешкання, місця роботи та місць, де жертва зазвичай спілкується та відпочиває, на термін, на умовах та на період часу, які визначаються судом; тимчасово змінити місце проживання дитини з родичем, який є жертвою насильства в сім'ї, або родичем, який не чинив актів насильства, на термін, на умовах та на період, які визначаються судом, якщо це не суперечить інтересам самої дитини; на кривдника покладається зобов'язання пройти спеціальні програми; жертві пропонується пройти реабілітаційні програми. Обмеження 2, 3 та 4 можуть накладатися на період від одного місяця до одного року.

На нашу думку, в Україні захисні приписи повинні надаватися суддями в судах (зокрема, суддями, які пройшли навчання й добре знайомі з динамікою насильства в сім'ї, особливостями жертв та осіб, які чинять насильство в сім'ї) [12, с. 31].

В Іспанії акти насильства в сім'ї (за умови повторюваності) є окремим видом злочину (тортури або інші зазіхання на моральну недоторканність).

Відповідно до чинного Карного кодексу Іспанії особа, яка наражає свого партнера або подружжя на акти фізичного або психологічного насильства, може бути ув'язнена на строк від шести місяців до трьох років. Окремі та різні вироки за актами насильства в сім'ї, як-от: побиття та нанесення фізичних ушкоджень можуть додаватися. Судді можуть заборонити кривдникові наближатися до місця проживання/домівки жертви та спілкуватися з ним/нею. Така заборона може залишатися в силі не більше п'яти років і суддя може відмовити винному в доступі до помешкання/місця проживання подружжя. Крім того, у 1995 р. Верховний Трибунал Іспанії створив прецедент, коли вперше визнав злочином зґвалтування чоловіка/дружини його/її подружжям. Для порушення кримінального переслідування кривдника в Іспанії попереднє звернення жертви не вимагається.

Суддя може наказати вжити заходів для забезпечення захисту жертви та визначити, хто має право перебувати в місці проживання сім'ї, але лише за умови, що було порушено процедуру розлучення чи переривання стосунків.

Держава надає жертвам фінансову допомогу, якщо останні втратили працездатність на період більше шести місяців або якщо жертва не отримує виплат за соціальним страхуванням. У випадку смерті жертви ці фінансові права переходять до безпосередніх жертв насильства, якими зазвичай є діти.

Зазначена допомога надається на основі остаточного рішення суду, а її розмір визначається рівнем мінімальної заробітної плати в державі та фінансовим становищем жертви.

Міністерство внутрішніх справ Іспанії також надає допомогу жертвам насильства в сім'ї через мережу спеціальних співробітників із надання допомоги. Найбільші за розміром поліцейські відділки мають спеціалізовані підрозділи в справах насильства в сім'ї. У великих містах працюють притулки для жінок, які зазнали наруги або покинули місце спільного проживання подружжя [12, с. 34].

У США, як і у світі загалом, питання насильства проти жінок залишається актуальною проблемою. Маючи тридцятилітній досвід попередження і подолання насильства, американці ретельно підраховують масштаби проблеми та ризики, пов'язані з нею. Згідно з даними Національної коаліції проти домашнього насильства 25% жінок у США зазнають домашнього насильства протягом життя [1].

Досліджено, що жінки у віці 20-24 років мають найбільшу вірогідність зазнати насильства з боку інтимного партнера. Близько 2/3 усіх звалтувань у США відбувалися з боку особи, яку жертва знала. Кожна шоста жінка в США протягом її життя була жертвою звалтування чи спроби звалтування [3].

У політиці США основними методами реагування на насильство в сім'ї є здійснення систематичного контролю за сімейними правопорушниками та практика обов'язкового реагування на насильство в сім'ї, відповідно до якої у разі вчинення правопорушення застосовується обов'язкове інформування громадськості про такий факт, в обов'язковому порядку здійснюватиметься судове провадження. Згідно із законом США про обов'язковий арешт поліцейські зобов'язані заарештувати кривдника, навіть якщо жертва насильства виступає проти цього [6, с. 110, 115].

Політика обов'язкових арештів повністю виключає вільний розсуд органів поліції та вимагає арешту в усіх випадках, коли в офіцерів є достатні підстави вважати, що стався випадок насильства в сім'ї. Хоча недостатнє втручання держави може бути дуже шкідливим для безпеки жертв, надмірне втручання у вигляді примусових арештів та безвідкличного кримінального переслідування може посягати на незалежність жертви насильства, так що ставить під сумнів доцільність застосування такої політики [12, с.17].

Аналізуючи досвід діяльності спеціальних відділів поліції по боротьбі з домашнім насильством, створених у кожному районному поліцейському відділку Сполученого Королівства, слід зазначити, що поліцейські, які прибули на виклик, пов'язаний із домашнім насильством, залежно від серйозності агресії та необхідності з точки зору безпеки, можуть затримати особу, яка вчинила насильство в сім'ї, навіть без прохання жертви сімейного насилля. При цьому, за наявності підстав, може бути порушена кримінальна справа навіть без згоди жертви [11].

У Сполученому Королівстві насильство в сім'ї не є окремим злочином. Під час слухань у справі суддя може взяти до уваги вид стосунків, що склалися між жертвою та кривдником і присудити компенсацію. Водночас, деякі акти насильства в сім'ї можуть бути віднесені до домагання, що є окремим правопорушенням. Кримінальне переслідування кривдника може розпочатися без подання скарги жертвою насильства в сім'ї.

Цивільне законодавство Сполученого Королівства дозволяє жертві вимагати заборонний судовий наказ проти порушника або ж наказ стосовно місця проживання сім'ї. Заборонні накази можуть передбачати як загальні, так і конкретні заходи, як-от: заборону кривдникові контактувати з жертвою телефоном.

Законодавство також дає право жертві вимагати в суді виключних прав на сімейне помешкання/місце проживання сім'ї. Таке рішення залежить від фінансових можливостей сім'ї, поведінки сторін, можливих наслідків для дітей тощо. Такий тип наказу діє упродовж шести місяців і може бути подовжений лише в тому випадку, коли жоден з пари не має права власності на помешкання.

У Сполученому Королівстві жертви насильства в сім'ї також отримують фінансову допомогу, проте лише у випадку порушення кримінальної справи проти агресора, коли жертва більше не проживає спільно з ним/нею.

Для надання допомоги жертвам у поліцейських відділках, підпорядкованих Міністерству внутрішніх справ, були створені спеціальні підрозділи. Закон про житло, прийнятий у 1997 р., зобов'язує місцеву громаду надавати жертвам насильства в сім'ї житло на період до двох років [12, с. 36].

Як свідчить досвід Швеції, ефективність впливу на насильство в сім'ї зростає, якщо проблему вирішувати комплексно. У цій країні справи про насильство в сім'ї ведуть спеціальні прокурори, на такі повідомлення реагують спеціальні підрозділи поліції, побудовані на паритетних засадах (50% чоловіків та 50% жінок) [2, с. 160].

Швеція визнала зазіхання на недоторканість жінки злочином у 1998 р., визначивши його як злочин проти життя та свободи жінки або сексуальне зазіхання на жінку, з якою кривдник перебував або перебуває в інтимних стосунках. Винний отримує ув'язнення строком від шести місяців до шести років, та строк може бути довшим у випадку нанесення тілесних ушкоджень. Звільнення чоловіка/дружини його/її подружжям є окремим злочином.

Будь-яка особа, яка має докази, що мав місце акт насильства в сім'ї, може подати заяву для початку кримінального переслідування, а скарга жертви не є обов'язковою. Заборонний судовий наказ проти порушника видається тільки у випадку, коли триває процес розлучення.

Швеція як держава надає допомогу жертвам насильства в сім'ї. Кожен поліцейський відділок може надати жертві загін для втручання за надзвичайних обставин та особистого охоронця. Йому або їй можуть

запропонувати змінити паспортні дані. У 1994 р. уряд Швеції створив національний центр для жінок, які зазнали жорстокого ставлення або були звалтовані. Тут вони можуть отримати невідкладну медичну допомогу, консультаційні послуги із соціальних та юридичних питань, перебуваючи під захистом поліції [12, с. 35].

Оцінюючи міжнародний досвід щодо впровадження корекційних програм по роботі з особами, які вчинили насильство в сім'ї, слід зазначити, що загалом програми підтримки постраждалих є більш поширеними в усьому світі. Європа, на перший погляд, охоплена мережею програм по роботі з кривдниками. Понад 200 таких програм діє у Великій Британії, 30 – у Франції, 66 – у Німеччині, 20 – у Швеції, 15 – у Норвегії, 26 – у Швейцарії. Понад 70 програм існує в Іспанії, причому 40 з них розраховані на осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі за вчинення насильства в сім'ї. Водночас, якщо Північна та Північно-Західна Європа дійсно покрита розгалуженою мережею корекційних програм, то ситуація на півдні континенту радикально інша. Взагалі немає таких послуг в Італії, лише одна програма діє в Греції, одна – на Кіпрі. Найгірший стан речей у Східній та Південно-Східній Європі, де система протидії насильству в сім'ї ще досить слабка та нестабільна. Отже, у будь-якому випадку, в Північній та Західній Європі впроваджується значно більше корекційних програм для домашніх насильників, ніж у Південній та Східній Європі [12, с. 211].

Що стосується США, то за даними M. Labriola, M. Rempel, C. S. O'Sullivan, Ph. V. Frank в країні запроваджено щонайменше 2265 програм роботи з кривдниками. Понад 67 програм для кривдників діє в Ізраїлі. Аналогічна ситуація спостерігається в Канаді, Австралії, Гонконгу [10].

Водночас, програм роботи з кривдниками менше, ніж програм допомоги постражданим від насильства. Крім того, у великій кількості країн цей вид соціально-реабілітаційної послуги є взагалі недоступним (це, зокрема, країни СНД і Східної Азії, африканські країни) [8].

Досвід США демонструє, що ефективність роботи з особами, які вчиняють насильство в сім'ї, залежить від того, наскільки добре співпрацюють між собою поліція, суди, служби апробації, служби підтримки жінок і дітей, інші громадські утворення. Отже, ті, хто намагається налагодити роботу з кривдниками, мають підтримувати діалог з усіма відповідними організаціями, органами та службами, залученими до протидії насильству в сім'ї [12, с. 212].

Висновки. Багато країн ЄС вже зробили різпорідні, але тим не менш, суттєві кроки, спрямовані на подолання насильства в сім'ї, захист та підтримку жертв і покарання порушників. Усі країни Західної Європи та Північної Америки дійшли висновку, що створення ефективної законодавчої системи протидії насильству в сім'ї потребує її постійного аналізу на предмет слабких сторін, прогалин та лазівок.

У Європейському Союзі визначення державної політики із попередження насильства в сім'ї відтепер не обмежується національним законодавством, оскільки велика кількість документів уже прийнята на міжнародному рівні [12, с. 31].

За досвідом усіх проаналізованих практик протидії домашнього насильства західні країни передбачають широке залучення недержавних організацій до протидії насильству в сім'ї. Практикується державне замовлення й надається значне державне фінансування для ініціатив громадськості щодо подолання насильства в сім'ї, надання підтримки жертвам сімейного насильства, виховання суспільства, передусім молоді на нових гуманістичних засадах. Українській державі також слід взяти на озброєння такий досвід. [7, с. 154]. Впровадження світового досвіду в нормотворчу діяльність має обов'язково враховувати специфіку України, недоліки та переваги досвіду тих чи інших держав і на підставі їх порівняльного аналізу обирати найбільш прийнятні для нас варіанти.

Використані джерела:

1. National Coalition Against Domestic Violence [Electronic source]. – Mode of access : [http://www.ncadv.org/files/DomesticViolenceFactSheet\(National\)](http://www.ncadv.org/files/DomesticViolenceFactSheet(National)).
2. Блага А. Б. Діяльність органів внутрішніх справ з попередження насильства в сім'ї : вітчизняний та зарубіжний досвід / А. Б. Блага // Права людини в діяльності органів внутрішніх справ України : [матеріали наук.-практ. конф.] ; (11–13 травня 2006 р.). – К. : Титул, 2006. – С. 156–161.
3. Rape, Abuse and Incest National Network, USA [Electronic source]. – Mode of access : <http://www.rainn.org/>.
4. Забелина Т. Ю. Канада и проблема насилия в семье: двадцать лет борьбы [Электронный ресурс] / Забелина Т. Ю., Израелян Е. В., Шведова Н. А. – Режим доступа : <http://juvenjast.org/txt/index.php/t363.html>.
5. Коломоєц О. Д. Мировой опыт противодействия насилию в семье / О. Д. Коломоєц // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. – 2010. – Т. 24 (63). – №1. – 2011. – С. 202–208.
6. Лысова А. В. Насилие в семье – объект социальной политики в США / А. В. Лысова // Социологические исследования. – 2005. – №12. – С. 108–116.
7. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству : [монографія] / А. О. Галай, В. О. Галай, Л. О. Головко, В. В. Муранова та ін. ; за заг. ред. А. О. Галай. – К. : КНТ, 2014. – 160 с.
8. Мировые перспективы в борьбе с насилием над детьми [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.ispcan.org/wp/2008_Executive_Summary_Russian.
9. Найкращі практики у боротьбі з домашнім насильством [Електронний ресурс] // Основні факти щодо домашнього насильства «Women Network». – Режим доступу : <http://feminist.org.ua/news/n10/example/index.php?id=209>.

10. Орна Йогив-Розенберг. Виступ на міжнародному семінарі «Соціальна робота з кривдниками: міжнародний досвід та перспективи впровадження в Україні» (м. Київ, 11–12.06.2009).

11. Романова Н. Надання послуг потерпілим від насильства у сім'ї : законодавчий аспект / Н. Романова, Т. Семигіна // Соціальна політика і соціальна робота. – 2008. – № 2. – С. 58–70.

12. Стан системи попередження насильства в сім'ї в Україні: правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти / [Бондаровська В.М., Кочемировська О.О., Лактіонова Г.М. та ін.] ; заг. ред. О. Кочемировська. – К : вид-во ФОРП Клименко Ю.Я., 2010. – 372 с.

13. Яхязаде Е. М. Насильство в сім'ї: міжнародний досвід та сучасні проблеми в Україні / Е. М. Яхязаде // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки». – 2013. – № 2 (5). – С. 120–125.

Баранова В.А. Мировые тенденции противодействия семейному насилию

Статья посвящена анализу мирового опыта в сфере борьбы с насилием в семье. Рассмотрено и проанализировано передовой опыт многих стран мира и возможность его внедрения в национальной правовой системе Украины.

Проблема насилия в семье является общемировой и различные государства в течение длительного времени делали разные, но тем не менее существенные шаги, направленные на ее преодоление. При совершении насилия в семье происходит нарушение прав и свобод конкретного человека, что через разные возможности агрессора и жертвы усложняет возможность самозащиты и требует вмешательства со стороны государства и общества.

Изучение опыта противодействия насилия в семье позволяет Украине выявить лучшие практики такой деятельности, внедрить их в национальное законодательство и деятельность государственных правоприменительных органов, негосударственных организаций. Ведь только при взаимодействии институтов государства и гражданского общества возможно искоренение насилия в семье в Украине.

Ключевые слова: *семейное насилие, опыт, противодействие, национальное законодательство, правоохранительные органы, полиция, жертва насилия в семье, правонарушения.*

Baranova V.O. Global trends in combating family violence

This article analyzes the international experience in the fight against domestic violence. We reviewed and analyzed the best practices of many countries and the possibility of its implementation in the national legal system of Ukraine.

The problem of domestic violence is a worldwide and different state for a long time did disparate but nonetheless significant steps to overcome it.

When committing domestic violence is a violation of the rights and freedoms of a particular person that, through the different possibilities of the aggressor and the victim, complicates the possibility of self-defense and requires the intervention of the state and society.

Studying the experience of counteraction of domestic violence allows Ukraine to identify best practices such activities, to introduce them into national legislation

and the activities of state law enforcement agencies, non-governmental organizations. After all, only the interaction of state institutions and civil society, it is possible to eradicate domestic violence in Ukraine.

The introduction of international experience in standard setting must be necessarily take into account the specifics of Ukrainian, advantages and disadvantages of the experience of various countries and selected the most appropriate options for us on the basis of their comparative analysis.

International information exchange between law enforcement officers, social workers, researchers, promotes international experience on the Ukrainian legal system. And Ukraine, in turn, during the formation of the national legislation, studies and adapt the provisions of international standards on combating domestic violence.

Ukraine is a leader in this area among the CIS countries. Adoption of specific legislation and implement it in the practice of the authorized state bodies allows gradually eradicate these negative social traditions. Thus, there is a need for analysis of international experience in the prevention and combating domestic violence, including the international legal framework and responsibility of the Institute for committing domestic violence.

Therefore, it can be concluded that to effectively overcome the problem of domestic violence needs further improvement of the provisions of national legislation, the elimination of conflicts in the legislation, increasing requirements for bodies that apply the Law of Ukraine «On Prevention of Domestic Violence», and raising the level of legal education of the population. Also it is necessary to take into account existing experience of the world of law and jurisprudence.

We can therefore conclude that effectively the problems of domestic violence need further improvement provisions of national legislation, resolve conflicts in the law of increasing requirements for applying the Law of Ukraine «On prevention of domestic violence» to improve the legal education. You should also take into account already existing experience of the world of law and jurisprudence.

Key words: *domestic violence, experience, opposition, national legislation, law enforcement, the police, the victim of domestic violence, offenses.*

УДК 351:35.078:32.019.5

Я.М. Квітка,
К.А. Гусєва

ПРИНЦИП ВІДКРИТОСТІ ТА ПРОЗОРИСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Статтю присвячено аналізу принципу відкритості та прозорості в діяльності поліції. Розглянуто діяльність поліції щодо забезпечення інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки й порядку. Проаналізовано нормативно-правові акти, що розкривають зміст зазначених принципів.

Доведено, що відкритість і прозорість органів поліції є невід'ємними характеристиками здійснення державної влади на засадах демократії.